

DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1-287-292

УДК 378.147

Інна ХАРЧЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та українознавства Сумського національного аграрного університету, м. Суми, Україна
e-mail: selen0111@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті визначено особливості методики формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти, які ґрунтуються на навчальному матеріалі та становлять основи комунікативної підготовки, враховувано принципи відбору змісту та їх ієрархію в компонуванні матеріалу. Описано особливості дисципліни «Українська мова» для підготовки економістів з урахуванням загально дидактичних принципів, принципів професійної освіти та специфічних принципів формування культури професійної комунікації.

Ключові слова: культура, професійна комунікація, культура професійної комунікації, інформаційно-освітнє середовище, майбутній фахівець з економіки.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, де спостерігаються тенденції віртуалізації усіх сфер життєдіяльності людини, науковці відзначають важливість якісної комунікації в соціумі, що актуалізує проблему формування у особи культури комунікації як особистісної, так і професійної.

З огляду на підвищені вимоги сучасного ринку праці до економістів, що зумовлені рівнем розвитку науково-технічного прогресу, рівнем економічного розвитку країни, темпами інфляції, рівнем конкуренції, політичною нестабільністю та соціально-культурними факторами, особливого значення набуває культура професійної комунікації фахівця з економіки як складова його загальної професійної культури.

Особливу роль у цьому відіграють заклади вищої освіти, які здатні організувати таке інформаційно-освітнє середовище, яке сприятиме розвитку такої культури через спеціально побудовану інноваційну педагогічну систему, що базується на сучасних педагогічних та інформаційних технологіях і передбачає інтеграцію комп'ютерно орієнтованих засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання організації навчально-виховного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі присвятили увагу у своїх працях науковці С. Архангельський [1], А. Алексюк [2], Г. Атанов [3], В. Бондар [4], І. Малафіїк [5], О. Науменко [6], Ю. Триус [7], О. Шестопалюк [8] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливості змісту методики формування культури професійної комунікації майбутніх фа-

хівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної і психолого-педагогічної літератури та узагальнення, систематизація, педагогічний контроль, порівняння й обробка даних, абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Змістова частина моделі формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища ЗВО визначається вимогами Державних стандартів освіти та освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців з економіки, що містять відбір системи знань, умінь і навичок, на основі якої соціокультурний світогляд особистості фахівців набуває нового, якісного рівня і дає їм змогу швидко змінювати себе, адаптуватися до нових умов та вимог професійної діяльності.

Професійна педагогіка розглядає зміст освітнього процесу, спираючись на соціальне замовлення суспільства. У зв'язку з цим визначення змісту методики формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища ЗВО має ґрунтуватися на навчальному матеріалі, який становить основи комунікативної підготовки, враховувати принципи відбору змісту та їх ієрархію в компонуванні матеріалу. Проектування нашої моделі здійснювалося відповідно до робочих навчальних планів для підготовки економістів з урахуванням загально дидактичних принципів, принципів професійної освіти та обґрунтованих специфічних принципів формування культури професійної комунікації.

Організація освітнього процесу у ЗВО здійснюється на основі навчального плану професійної підготовки. Навчальний план підготовки майбутніх бакалаврів з економіки описує зміст професійної підготовки, реалізує мети, завдання, структуру й принципи організації навчального процесу з такої підготовки.

Зміст навчального плану підготовки бакалавра спеціальності 051 «Економіка» передбачає засвоєння майбутніми бакалаврами з економіки предметів, що входять до циклу природничо-наукових та загальноекономічних дисциплін, а також дисциплін, які складають цикли професійної та практичної підготовки. При цьому, цикл дисциплін професійної і практичної підготовки складає найбільший відсоток від загальної кількості кредитів – близько 45 %. Цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки та цикл дисциплін природничо-наукової підготовки складає 15% відповідно, а цикл дисциплін загально професійної підготовки – 25%.

На I курсі передбачена значна кількість дисциплін природничо-наукової підготовки та дисциплін загально професійної підготовки. При цьому розвиток у майбутніх бакалаврів з економіки базових аналітичних знань, вмінь та навичок, тобто когнітивного та діяльнісного компонентів аналітичної компетентності, мають забезпечити дисципліни «Основи економічної науки», «Економетрія», «Економіка підприємства» та «Математика для економістів». Не менш значимим на першому курсі є вивчення «Вступу до фаху: основ професійної діяльності економіста» та «Основи бізнесу», основними завданнями яких є формування у студентів уявлення про сучасний характер функціонування економічної сфери держави, специфіку майбутньої професійної діяльності фахівця за спеціальністю «Економіка».

На II курсі збільшується частка дисциплін загально-професійного та професійно-практичного циклу. До них відносимо такі дисципліни, як «Мікроекономіка», «Економіко-математичні методи та моделі», «Бухгалтерський облік», «Фінанси», «Статистика», «Моделі та структури даних», «Фінансова математика», «Макроекономіка», «Регіональна економіка», «Підприємництво», «Методи і засоби інтелектуального аналізу даних» та ін.

На III курсі розвиток аналітичної компетентності забезпечує вивчення таких дисциплін: «Правове регулювання господарської діяльності», «Маркетинг», «Державне регулювання економіки», «Економічна кібернетика», «Економетрика», «Ризикологія», «Економіка праці і соціально-трудові відносини», «Гроші та кредит», «Імітаційне моделювання економічних систем»,

«Моніторинг ІТ-технологій», «Інтернет-технології в бізнесі» та ін. Вивчення цих дисциплін спрямоване на розвиток у майбутніх фахівців здатності до системного мислення на основі набуття глибоких знань у різних функціональних сферах діяльності суб'єктів господарювання.

На IV році навчання частка дисциплін циклу професійної і практичної підготовки складає більше половини від загального часу. До дисциплін, що забезпечують розвиток аналітичної компетентності, ми відносимо курси «Дослідження операцій», «Моделі економічної динаміки», «Системи прийняття рішень», «Прикладні моделі економічних процесів» та проходження практики за профілем майбутньої роботи.

Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик майбутніх економістів показав, що залежно від обраної спеціальності «Маркетинг», «Облік і аудит» чи «Фінанси», студенти виконуватимуть ті завдання, що притаманні обраному фаху, а, отже, різнитиметься їх функціональна спрямованість і набір фахових термінів, притаманних тій чи іншій спеціальності. Виникає необхідність у моделюванні ситуацій, що сприятимуть розвитку їхніх кваліфікаційних умінь, водночас якісному запам'ятовуванню професійної термінології.

Методичні особливості у цій статті розглядаються через формування культури професійної комунікації студентів, майбутніх бакалаврів з економіки, у контексті вивчення української мови як обов'язкової дисципліни та дисциплін вільного вибору на кшталт «Основи ораторського мистецтва», «Основи професійного мовлення» через використання спеціально дібраних вправ, виконання яких сприяє накопиченню мовленнєвого і комунікативного досвіду.

Робоча програма дисципліни «Українська мова» передбачає знайомство студентів з основними правилами мови і вимови, фахового мовлення у галузі економіки, виявлення специфіки використання усної і писемної форм сучасної української мови у відповідності до обраного фаху, практика володіння лексикою і термінологією економічної галузі, напрацювання навичок оформлення ділової документації, розвиток практичних навичок професійного спілкування у межах майбутньої професійної діяльності.

Предмет курсу не є тривіальним, оскільки не є простою професійною мовленнєвою діяльністю фахівців економічних спеціальностей. Завдання дисципліни пов'язані з обґрунтуванням важливості культури професійного спілкування, вихованням мовного чуття на основі знання мовних норм, розвитком володіння українською мовою для розуміння матеріалу фундаментальних, загальних економічних і професійно орієнтованих дисциплін,

розвитком практичних навичок використання мовних правил у професійному спілкуванні та ведення ділової документації.

Досягнення мети можливе з використанням розробленого навчально-методичного забезпечення, зокрема, розвиток у майбутніх фахівців культури професійної комунікації можливий завдяки розробленим та виданим навчальним посібникам з україномовних курсів, введенню до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів нормативних або вибіркового навчальних дисциплін «Українська мова за економічним спрямуванням», «Українська мова сучасного економіста», «Ораторське мистецтво» тощо.

Практична частина вивчення дисципліни розпочинається з огляду теоретичних засад курсу, аналізу функцій мови у розвиненому економічно суспільстві загалом та функцій мови професійного спілкування, важливості культури професійної комунікації та впливу мови і мовлення на її формування й розвиток, обґрунтування необхідності її викладання для фахівців економічної галузі, здобутках загального й українського мовознавства та інших українознавчих наук і навчальних дисциплін. Висвітлення зазначених питань подається з позиції сучасного українського мовознавства крізь призму мовних норм, жанрів усного та писемного мовлення, теорії стилів. Особливу увагу акцентовуємо на культурі мови і мовлення, формуванні навичок професійного спілкування. Варто звернути увагу на поширені терміни, сленг, роль словників у розвитку мовних і мовленнєвих навичок студентів, засвоєнні лексики й економічної термінології у фаховому спілкуванні.

Під час вивчення дисциплін актуалізуються знання шкільного курсу української мови, підвищується загальнокультурний та інтелектуальний рівень особистості; набувають розвитку мовно-стилістичні знання, напрацьовуються навички культури професійного комунікації через розвиток знань про норми літературної мови, вдосконалюються знання в галузі орфографії, пунктуації та вживаних термінів у фаховому електронному спілкуванні та документообігу.

За результатами вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти набудуть наступні уявлення, знання, навички та уміння (рис.1).

Бачимо змістовим наповненням наступні теми вивчення дисципліни.

1. Ключові поняття курсу. Мова професійного спілкування. Ділова українська мова. Ділове українське мовлення. Професійна комунікація. Культура професійної комунікації. Мета та завдання дисципліни для економічної професійної підготовки. Значення мови для розвитку економічної галузі країни.

2. Мови світу, генетична й типологічна спорідненість східнослов'янських мов. Становлення української мови. Загальна характеристика мови періоду Київської Русі. Старослов'янська мова. Феномен Івана Котляревського у формуванні й розвитку української народної мови. Значення творчості Тараса Шевченка у становленні української мови.

3. Живі мови. Штучні мови. Мертві мови. Функції мови. Правовий статус мов та юридичний спектр їх взаємодії. Статус української мови та інших мов в Україні та за її межами. Ознаки державності української мови. Закон України про мову. Закон України про вищу освіту і статус української мови в ньому. Мовна політика в Україні та за її межами.

- Мати уявлення про основні функції мови;
- Знати етапи розвитку й становлення української мови як однієї зі слов'янських, її місце серед інших мов світу;
- Знати основні відмінності української мови ділового спілкування та літературної мови;
- Знати норми сучасної української літературної мови, правила українського мовного етикету, правопису;
- Функції мови як інструменту спілкування;
- Мати уявлення про культуру професійної комунікації з позиції теорії стилів та культури мовлення;
- Знати особливості української економічної терміносистеми;
- Знати терміни іншомовного походження в галузі економіки;
- Мати уявлення про сучасний діловий документ, вимоги до його складання та оформлення
- Навички роботи з текстами різних стилів;
- Уміння користуватися різними джерелами для професійної комунікації;
- Уміння складати тексти документів економічного спрямування;
- Уміння комунікувати державною мовою;
- Уміння аналізувати спеціальні тексти економічної тематики

Рисунок 1. – Результатами вивчення дисципліни у вимірах уявлення та уміння

4. Лінгвістичні прикмети країн з поліетнічним складом. Монолінгвізм, білінгвізм, полілінгвізм, їхня характеристика. Стилістичні характеристики мови і мовлення регіонів України. Змішування мов. Інтерференція, трансферація та психолінгвістичні механізми змішування мов. Дивергенція, конвергенція мов. Суржик як мовленнєве явище (тлумачення поняття, причини виникнення, приклади, ставлення до нього). Корекція суржикових текстів. Стилістичне редагування, лексичні, морфологічні, словотвірні, фразеологічні, синтаксичні та логічні помилки.

5. Шляхи формування мовної компетентності фахівця з економіки. Типові помилки мовленнєвої поведінки і шляхи їх подолання. Боротьба із засміченням мовлення лайкою та брутальними виразами. Типи мовленнєвих помилок героїв сучасної української літератури. Мовний світ сучасної української літератури.

6. Мова і суспільство. Загальнонародна мова. Літературна мова. Норми української мови. Правописні норми та проблеми української мови. Характеристика нового правопису української мови. Шляхи формування лексичного та фразеологічного багатства української мови. Мовні стереотипи (етикетні вислови, мовні кліше, терміни і професіоналізми).

7. Слова та фразеологізми економічного спрямування (згідно з термінологічним словником-мінімумом для економістів) та їх тлумачення. Онім, діалектизм, професіоналізм, жаргонізм, арготизм, табу, варваризм, інтернаціоналізм, неологізм, історизм, архаїзм, евфемізм, фразеологізм. Синоніми, антоніми, полісемії, омоніми, пароніми. Особливості перекладу українською мовою іншомовних (зокрема, російських) слів та фразем.

8. Поняття мови і мовлення. Типи мовлення: усне, писемне. Основні вимоги до мовлення. Загальна характеристика й відмінності стилів мови і мовлення. Нейтральний стиль мовлення. Стилї книжного мовлення: науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, конфесійний, художній. Стилї розмовного мовлення: науковий, розмовно-побутовий, світський.

9. Культура суспільства, культура людини, культура професійного спілкування. Культура професійної комунікації. Вплив мови та літератури на формування загальної культури особистості. Мовний етикет. Паралінгвістичні засоби у діловому спілкуванні. Мовлення під час ділової телефонної розмови. Етикет ділового листування. Дипломатичний мовленнєвий етикет.

Отже, сприймаючи предметом вивчення курсу українську мову з акцентом на економічну галузь, значну увагу під час його опанування слід приділити не лише засвоєнню студентами правил

української мови та мовлення, а й додатково звернути увагу на стереотипи комунікацій фахівця економічної галузі, оскільки культура професійної комунікації економіста є не лише відображенням його освіти й вихованості, а й рівня його праці і культури взаємин у повсякденному спілкуванні від приватного до спілкування у професійній площині.

При цьому важливим є вироблення ціннісного ставлення до спілкування як засобу міжособистісної взаємодії та з'ясування вимог до комунікативної діяльності фахівців з економіки. Усвідомлення значущості культури професійної комунікації у професійній діяльності фахівця з економіки та необхідності її вдосконалення зумовлює виникнення потреби отримання певних знань.

При цьому доцільно використовувати міжпредметні зв'язки як засоби, що сприяють організації пізнавальної діяльності учнів. За рахунок відбору змісту дисциплін міжпредметного характеру забезпечується співвіднесення і взаємодоповнення комунікативних знань і вмій учнів із різних предметів та їх узагальнення.

Опанування спеціалізованих комп'ютерних програм у процесі професійної підготовки не лише відповідає сучасності, а й підвищує інтерес майбутніх фахівців до професійної діяльності, сприяє їхньому творчому розвитку, і водночас дозволяє набути практичних навичок, у тому числі комунікативних, оскільки всі зазначені операції необхідно узгоджувати у процесі взаємодії з клієнтом, обґрунтовувати свої пропозиції послуги, ненав'язливо переконувати тощо.

Цілеспрямоване використання міжпредметних зв'язків впливає на активізацію пізнавального процесу, в результаті якого комунікативні знання набувають системності та актуалізується світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, творчо розвивається особистість.

Висновки і перспективи досліджень. На підставі вище зазначеного, можна зробити висновок, що особливості методики формування культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти, які ґрунтуються на навчальному матеріалі та становлять основи комунікативної підготовки, враховують принципи відбору змісту та їх ієрархію в компонуванні матеріалу.

По завершенні навчання бакалаври з економіки будуть знати та використовувати економічну термінологію, проводити економічний аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, розраховувати необхідні показники для характеристики результативності їх діяльності українською мовою з використанням фахової

термінології; усвідомлювати та самостійно розробляти зміст, структуру і формулювати висновки для аналітичних довідок, рекомендацій, результуючих документів; демонструвати навички усної та письмової професійної комунікації державною мовою; демонструвати навички соціальної відповідальності та свідомості, що ґрунтується на етичних принципах, цінувати та поважати

культурне розмаїття та індивідуальні відмінності людей; розуміти та планувати індивідуальну траєкторію особистого професійного розвитку.

У подальших дослідженнях розглянемо провідні форми, методи і засоби навчання у формуванні культури професійної комунікації майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційно-освітнього середовища ЗВО.

Список використаних джерел

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные связи и методы. М. : Высшая школа, 1980. 322 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. К. : Либідь, 1998. 560 с.
3. Атанов Г. А., Пустынникова И. Н. Обучение и искусственный интеллект или основы дидактики высшей школы. Донецк : ДООУ, 2002. 504 с.
4. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / АПН України; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2000. 192 с.
5. Малафік І. В. Дидактика : навч. посіб. К. : Кондор, 2009. 406 с.
6. Науменко О. М. Деякі аспекти підготовки майбутніх учителів до використання засобів ІКТ в навчальній діяльності. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. №. 3(4). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/163/149>
7. Триус Ю. В. Система формування інформаційної культури студентів вищих навчальних закладів як важлива складова їх професійної підготовки. *Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки*. 2005. Вип. 73. С. 122–130.
8. Шестопалюк О. В. Інноваційна культура майбутнього вчителя як чинник його творчої діяльності. *Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. 2005. Вип. 15. С. 5-7.

References

1. Arhangel'skij, S. I. (1980). *Uchebnyj process v vysshej shkole, ego zakonomernye svyazi i metody* [The educational process in higher education, its regular connections and methods]. М. : Vysshaya shkola [in Russian].
2. Aleksyuk, A. M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy: Istoriia. Teoriia* [Pedagogy of Higher Education of Ukraine: History. Theory]. К. : Lybid [in Ukrainian].
3. Atanov, G. A., & Pustynnikova, I. N. *Obuchenie i iskusstvennyj intellekt ili osnovy didaktiki vysshej shkoly* [Learning and artificial intelligence or the fundamentals of higher education didactics]. Doneck : DOU [in Russian].
4. Bondar, V. I. (2000). *Teoriia i tekhnolohiia upravlinnia protsesom navchannia v shkoli* [Theory and technology of school process management]. К. [in Ukrainian].
5. Malafii, I. V. (2009). *Dydaktyka* [Didactics]. К. : Kondor [in Ukrainian].
6. Naumenko, O. M. (2007). *Deiaki aspekty pidhotovky maibutnikh uchyteliv do vykorystannia zasobiv IKT v navchalni diialnosti* [Some aspects of future teachers training to ict using in educational activity]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technology and training tools*, 3(4). Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/163/149> [in Ukrainian].
7. Tryus, Yu. V. (2005). *Systema formuvannia informatsiinoi kultury studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv yak vazhlyva skladova yikh profesiinoi pidhotovky* [System of formation of information culture of students of higher education institutions as an important component of their professional training]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu: Pedahohichni nauky – Bulletin of Cherkasy University: Pedagogical Sciences*, 73, 122-130 [in Ukrainian].
8. Shestopaliuk, O. V. (2005). *Innovatsiina kultura maibutnoho vchytelia yak chynnyk yoho tvorchoi diialnosti* [The innovative culture of the future teacher as a factor of his creative activity]. *Vynnytskyi derzhavnyi pedahohichni universytet im. M. Kotsiubynskoho. Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika i psykholohiia – Vinnytsia State Pedagogical University. M. Kotsyubinsky. Proceedings. Series: Pedagogy and Psychology*, 15, 5-7 [in Ukrainian].

Інна Харченко. Особенности методики формирования культуры профессиональной коммуникации будущих специалистов по экономике в условиях информационно-образовательной среды ВУЗа

В статье определено содержание методики формирования культуры профессиональной коммуникации будущих специалистов по экономике в условиях информационно-образовательной среды учреждений высшего образования, основанного на учебном материале и составляет основы коммуникативной подготовки, учитываемых принципы отбора содержания и их иерархию в компоновке материала. Предложена модель, разработанная в соответствии с рабочими учебными планами для подготовки экономистов с учетом общих дидактических принципов, принципов профессионального образования и обоснованно специфические принципы формирования культуры профессиональной коммуникации.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, будущие специалисты по физической терапии и эрготерапии.

Inna Kharchenko. Peculiarities of methodic of the formation of the culture of professional communication of future economic professionals in the conditions of information and education environment of university

In today's society, where tendencies of virtualization of all spheres of human activity are observed, scientists note the importance of quality communication in society, which actualizes the problem of forming a culture of person's communication, both personal and professional.

Higher education institutions that are able to organize such an information and educational environment that will promote the development of such a culture through a specially designed innovative pedagogical system play a special role in this.

The purpose of the article is to determine the peculiarities of the methodic of the forming the culture of professional communication of future specialists in economics in the context of the information and educational environment of higher education institutions.

Research methods: theoretical analysis of scientific, methodological, and psychological-pedagogical literature and generalizations, systematization, pedagogical control, comparison and data processing, abstraction.

Analysis of the qualifications of future economists showed that depending on the chosen specialty "Marketing", "Accounting and Auditing" or "Finance", students will perform the tasks inherent in the chosen specialty, and therefore, will differ in their functional orientation and a set of professional terms inherent in one or another specialty. Therefore, there is a need to model situations that will promote the development of their qualifications and at the same time the quality of memorizing professional terminology.

For the economics specialist, the culture of professional communication is not only a reflection of his tolerance, upbringing, intelligence, but also a reflection of his work culture and, more importantly, a culture of relationships in everyday communication in all spheres of speech from private communication to the public speaking.

Keywords: culture, professional communication, culture of professional communication, information and educational environment, future specialist in economics.